

Ali Akbar Alikhani¹

Humanitarno pravo u islamu²

Sažetak

Međunarodno humanitarno pravo jedan je od najvažnijih ogranaka opsežne nauke prava koji nastoji, ako uprkos preventivnim naporima započne oružani sukob, što više ograničiti taj sukob, smanjiti njegove razorne učinke i podvrgnuti ga propisima.

Od posebnog značaja su stavovi religija, a posebno stajalište islama kao jedne od najvažnijih religija savremenog svijeta, koja nažalost ponekad biva pogrešno shvaćena i protumačena čak i od strane njenih sljedbenika. Ovaj rad je pokušaj da, pozivajući se na ajete i predaje, predstavi islamske stavove o pravilima i propisima koji uređuju odnose između strana, prije i poslije oružanih sukoba.

Ključne riječi: humanitarno pravo, islam, oružani sukobi, unutarnji i međunarodni sukobi, ljudsko dostojanstvo.

¹ Vanredni profesor Teheranskog univerziteta i član znanstvenog odbora Istraživačkog instituta za kulturalne i društvene studije Ministarstva nauke, istraživanja i tehnologije, I. R. Iran.

² Hoqūq-e bashar, jeld-e 4, shomāre-ye I (bahār va tābestān 2009) 3–18.

Uvod

Na prijedlog Henryja Donana, švicarskog poduzetnika, a na temelju djela pod nazivom *Memoari iz Solferina*, 1864. godine, na sastanku evropskih zemalja u Ženevi, osnovana je Međunarodna organizacija Crvenog krsta s ciljem pružanja pomoći žrtvama rata bez obzira na prateće stvari, kao što su politička, vojna i nacionalna pitanja. U Haaškom ugovoru iz 1899. godine, ta je podrška proširena na pomorske snage, ranjene i povrijeđene, bolesne i preživjele u brodolomu. Nakon Drugog svjetskog rata, 1949. godine u Ženevi su potpisana četiri ugovora: 1. o statusu ranjenika u kopnenim ratovima; 2. stanje ranjenika i utopljenika u pomorskim ratovima; 3. postupanje s ratnim zarobljenicima; 4. odobrena je zaštita civila tokom rata. (Tim ugovorima nisu bili obuhvaćeni) Ti su ugovori prešutjeli unutrašnje ratove sve dok 1977. godine, tokom konferencije u Ženevi, nisu usvojena dva protokola kao dopunski protokoli uz spomenuta četiri ugovora, s ciljem zaštite civila, prvo: preciznim pokazateljima razdvojeni su borac od neborca i drugo: postojeća zaštita iz četiri ugovora proširena je na unutarnje pobune. Gore spomenuta četiri ugovora i dva dodatna protokola imaju 600 stavaka, koji uključuju pravila i propise koji se nazivaju međunarodnim "humanitarnim pravima". (Mohagheq Dāmād, 1383: 23–26) Glavna tema ovog rada je kakav je položaj humanitarnih prava u islamu.

Humanitarna prava u islamu

Ono što se danas naziva humanitarnim pravima i ima za cilj očuvanje života, imovine i dostojanstva civila, ranjenika, zarobljenika i onih koji nisu učestvovali u ratu, od početka je bilo predmetom pažnje u islamu, a vjera islam je ozbiljno tretirala ovaj humanitarni cilj. Možda je najvažniji temelj humanitarnih prava u islamu da ako će se rat i nasilje dogoditi, to treba biti pravedno.³ Život Časnog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, je jasan kada se radi o suzdržavanju od rata i nasilja, a ova se predaja odnosi na vrijeme kada se rat neizbježno mora dogoditi. Obraćanje pažnje na ova ljudska prava na početku islama može se

³ "Osim kad Pravda zahtijeva" (*Isrā'*: 33); "propisuje vam se odmazda za ubijene..., a ko nasilje izvrši i poslije toga, njega bolna patnja čeka" (*Baqara*: 178); "i borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinjite borbu!" (*Baqara*: 190).

analizirati kroz tri procesa i devet faza. Prvi proces, prije nastanka preduvjeta rata i nasilja, drugi proces, nakon nastanka uvjeta rata i nasilja i prije početka oružanih sukoba i treći proces, nakon početka oružanih sukoba, što će se objasniti u nastavku.

1. Proces prije nastanka preduvjeta za oružani sukob

Najvažnija nužna mjera u ovoj fazi je pokušati spriječiti pojavu nasilja i rata. Kada se uvjeti kreću prema napetosti, kako se razlike produbljuju i napetosti se pojačavaju; moguće je predvidjeti pojavu nasilja i početak rata u budućnosti. Najvažnija obaveza uticajnih ljudi i organizacija, pa tako i političkih aktera, jeste na sve načine spriječiti strane da dođu do zaključka da nema drugog puta osim rata. U Kur'anu, Uzvišeni Bog naređuje muslimanima da ako vaš neprijatelj želi sklopiti mir, vi također trebate prihvatiti mir.⁴ Ako su se tokom rata vaši neprijatelji udaljili od vas i nisu se više borili s vama i ponudili vam mir, u tom slučaju Bog vam ne dozvoljava da se borite.⁵ Najvažniji putevi koje je primjenjivao imam Ali da bi spriječio rat, jesu, prvo, ispunjavanje prava i uvažavanje zahtjeva suprotne strane – u onoj mjeri u kojoj to ne izlazi iz okvira zakona i pravde; drugo, dijalog kako bi se umanjile tenzije, ili barem ostale na ravni na kojoj jesu. Kada je hazreti Ali došao na vlast on nije ograničio političke slobode svojih protivnika, niti je starješine koji mu nisu dali prisegu primorao da to učine.⁶ Štaviše tražio je od jednog da dovede jamca koji će garantovati da on neće izazivati pobunu, a on je rekao da nema jamca. Ljudi su ga htjeli ubiti, ali je Imam to spriječio i rekao: "Ja lično sam mu jamac."⁷ Što se tiče drugih protivnika i neprijatelja, kao što su: Marvan bin Hakem i neki uticajni ljudi iz plemena Umayyada, za koje je postojala mogućnost da će izazvati sukob, imam Ali, a. s., je koristio metodu dijaloga i argumentacije kako bi ih uvjerio i

⁴ "Ako oni budu skloni miru, budi i ti sklon i pouzdaj se u Allaha." (*Anfāl*: 61)

⁵ "Ako vas takvi ostave na miru i ne napadaju vas, i ako vam ponude mir, onda vam Allah ne daje nikakva prava protiv njih." (*Nisā*: 90)

⁶ U političkim običajima društva za vrijeme Imama Alija, ako se većina ljudi Medine i starješina plemena zaklela njemu na vjernost, preostala šaćica starješina bila je prisiljena da se zakune na vjernost kako bi se osigurala sigurnost.

⁷ Vidi: Izuddin Ali ibn Asir, *El-Kāmilu fi tarīkh*, Beirut: Dar-e sadir dar Beyrūt, 1965, III, pp. 320; Mohammad ibn Mohammad Nu'māan, *Al-Jāmil*, Beirut: Dār al-mufid, 1192, pp. 94, II–II4.

ispunio njihova prava i zahtjeve kao što je sigurnost i odagnao njihova razmišljanja o nesigurnosti (Albalāzarī, 1417: 387) kako se ne bi osjećali potlačeno i nesigurno i kako ne bi posegnuli za ratom i nasiljem. Također, treba ispuniti političko-društvena prava protivnika i neprijatelja kako ne bi bilo povoda za rat i nasilje; kao što je imam Ali, a. s., ispunio politička i društvena prava Haridžija.⁸ Svi ovi postupci imama Alija, a. s., se mogu ocijeniti kao naponi da se spriječi stvaranje preduvjeta nasilja i oružanih sukoba.

2. Proces nakon nastanka uvjeta oružanih sukoba a prije njihova početka

Ako u prvom procesu miroljubivi naponi iz bilo kojeg razloga ne poluče rezultat i strane u sukobu, ili jedna strana, dođu do zaključka da nema drugog puta osim rata i sukoba, započinje drugi proces. Početak tog procesa, namjera i odluka za rat i njegov kraj bit će prva praktična nasilna akcija na bojnopolju. Ovaj proces će se odvijati u četiri faze, kako slijedi:

2.1. Nenapadanje životne okoline, mjestā i civilā

Kada strane odluče stupiti u rat, prikupljaju snage i opremu te pripremaju logistiku i vjerovatno se kreću prema poziciji gdje će se sukob odvijati. Tokom tih koraka i na putu tih priprema postoje ljudi koji nisu uključeni u sukobe i nemaju želju učestvovati, ali ponekad, jer su nužno na putu kojim se kreće vojska ili se nalaze na mjestu ili u blizini sukoba, htjeli ili ne, mogu biti slučajno napadnuti ili namjerno kao strane uključene u sukob. U davnim vremenima je vrijedio običaj, ako bi vojska krenula na bojište, gradovi i sela duž puta bili su dužni osigurati sve potrebe vojske, a često se za to ništa nije plaćalo, dok su u slučaju nezadovoljstva osiguranjem vojnih potreba bili suočeni sa mačem i izloženi pljačkanju. Ponekad su farme i objekti bili napadani i uništavani od strane vojske. Za vrijeme vladavine imama Alija, a. s., kada bi vojska prolazila, Imam bi pisao namjesnicima i stanovnicima tih gradova da vojnici nemaju pravo ni najmanje nauditi ljudima, a

⁸ Abu Ubejd Qasem ibn Salam, *Al-Amwāl*, Beyrut, Dār al-fekr, 1408 H., pp. 296; Shahab ad-din Ahmad Naviri, *Nahayet al-ma'areb fi fonūn al-me'adeb*, tarjome: Mahmoud Mahdavi Damaghani, Tehrān, Amīr Kabīr, 1364 S., 5, pp. 213.

ako se primijeti bilo kakvo kršenje, trebaju prijaviti Imamu kako bi počinitelji bili kažnjeni.⁹ Također, zabranjen je svaki napad na trgovce, poljoprivrednike, misionare i vjerske predvodnike.¹⁰ Misli se na vjerske službenike što je objašnjeno u islamskim tekstovima; postoje četiri skupine, jevreji, kršćani, zoroastrovci i sabijci koji se smatraju Posjednicima Knjige. Naravno, sve ove skupine nisu prisutne na ratnom poprištu, a okruženje i civilne ustanove i mjesta nisu uključeni u vojna djelovanja. Ovdje se radi o tome da ratna vojska ni na koji način ne smije napadati civile, vjerske predvodnike, niti uništavati životnu okolinu, bilo tokom kretanja ka ratnom poprištu ili nakon pobjede i osvajanja novih područja. Ove zabrane postoje i tokom oružanih sukoba. Jedan od razloga zašto ove zabrane namećemo i prije samog početka neprijateljstava je taj što je moguće da zbog ovih ograničenja, u principu, ne dođe do neprijateljstava ili da jedna od strana odustane, jer uništavanje okoline i napadanje ljudi i oduzimanje njihove imovine može vojsku učiniti moćnijom i pojačati njenu želju da se bori, dočim ove zabrane mogu učiniti da odustane.

2.2. Pregovori o odustajanju od oružanog sukoba

Nakon što su strane u sukobu pripremile svoje snage, opremu i vojna sredstva i ratnike, vjerovatno su se stacionirale na nekim područjima i sve je spremno za bitku; treba započeti ozbiljne pregovore kako bi se spriječio početak rata. Imam Ali, a. s., je preživio tri velika rata za vrijeme svoje vladavine koja je trajala više od četiri godine. U sva tri rata, nakon što pokušaji početnih faza da se spriječi rat nisu urodili plodom i dvije vojske se postroje jedna ispred druge i spremne su za rat, poslao bi uticajne ljude i izaslanike da pregovaraju o odustajanju od rata. Ti pregovori nisu bili sa njegovog gledišta i njegovih vlastitih interesa, već sa gledišta zajedničkih tačaka dviju vojski i akcenat je bio na pitanjima koja su prihvatale obje strane. U ovim naporima, imam

⁹ Vidi: Seyyed Ja'far Shahidi, *Nahj al-balāge*, Tehrān, Enteshārāt va āmuzesh-e enqelāb-e eslāmī, 1371. S., Nāme 60, pp. 345; Ezu ad-Din Abi Hadid, *Sharh-e Nahj al-balāge*, pishin, 3, pp. 203–204; Nasr ibn Mozahem al-Monqari, *Peykar-e siffin*, Parviz Atabeki, Tehran, Sazmān-e Enteshārāt va āmuzesh-e enqelāb-e eslāmī, 1370 S., pp. 205, 209; Mohammad ibn Jarir at-Tabari, *Tarikh-e Tabari*, Beyrūt, Mo'assese al-a'lami lil matbu'at, 1979, 3, pp. 563.

¹⁰ Za više informacija, vidjeti: Seyyed Mostafa Mohaqeq Damād, pishin, str. 116–122.

Ali, a. s., se nije zadovoljavao s tim da se pregovara samo jednom ili dva puta, ili sa jednim izaslanikom, slao je različite ljude kao posrednike da pregovaraju mnogo puta (Al-Jūzī bī tā: 69; *Nahj al-Balāge*, Khotbe-ye 122: 120); i to se dešavalo dok su oni sami bili jedna od sukobljenih strana.

2.3. Nezapočinjanje rata pod bilo kojim uslovima

Životopis imama Alija, a. s., – koji, prema konsenzusu šiija, izražava stav islama – temelji se na tome da on nikada nije bio pokretač rata i nasilja. Imam Ali, a. s., nakon što komunikacija i pregovori prije početka rata, nisu dali rezultate, a protivnička strana ni pod kojim uvjetima nije bila spremna odustati, naređivao bi svojim vojnicima: “Vi sjedite i nemojte započinjati rat.”¹¹ To znači, da protivnička strana nije započela rat, do rata nikada ne bi ni došlo. Također je rekao svom sinu imamu Hasanu, a. s.: “Nikada nikoga ne pozivaj u borbu jer onaj ko poziva u borbu je nasilnik.” (Al-Majlesī, 1403. H., 39: 100; Oqād 1386. H.: 18)

3. Proces nakon otpočinjanja oružanog sukoba

S prvom nasilnom akcijom jedne od strana, s prvim ispaljenim metkom ili napadom kojim započinje sukob, konflikt ulazi u svoju najvažniju fazu. Kao što su prethodne etape pokazale, u političkom promišljanju islama ova etapa neizbježno počinje sa suprotne strane, a muslimanske strane su nužno primorane da se brane. U procesu sukobā, islam je obraćao pažnju na ljudska prava i pitanja u nekoliko faza, o čemu će se govoriti u nastavku:

3.1. Neuskraćivanje neprijatelju elementarnih ljudskih potreba

Nijedna strana nema pravo uskratiti drugim stranama pristup vodi, hrani, lijekovima i sličnim potrebama, ili ih zatrovati i učiniti neupotrebljivima, pa makar se radilo i o mnogobošcima.¹² U bici kod Siffina,

¹¹ Abu al-Hasan Ali ibn Hossein al-Mas'oudī, *Morūj al-mazhab*, Abu al-Qasem Payende, Tehrān, Sherkat-e enteshārāt-e elmi va farhangi, 1370. S. 1, pp. 718, 763; Ahmad ebn Abi Ya'qūb, *Tarikh-e Ya'qūtī*, Beyrūt, Dār as-Sader, bi ta, 2, pp. 94, 182; Abi Hanife Ahmad ibn Davūd ad-Deynūrī, Al-Akhbar at-Taval, tahqīq: Abd al-Mon'em Amer, Qahere, Dar-e ehya al-kotob al arabīyya, 1960, pp. 174; Allame Mohammad Baqer al-Majlesī, Bihār al-Anvār, tahqīq va ta'liq: Šejkh Mohammad Baqer al-Mahmoudī, Tehrān, Ershād-e eslāmi, 1408. H, 32, pp. 213.

¹² Prenosi se od Alija, a. s.: Božiji poslanik, s. a. v. s., je zabranio da se stavlja otrov u

Muavija i njegova vojska su prvi stigli do vode i odredili ljude da spriječe Imamovu vojsku da koristi vodu. Imam je poslao glasnika Muaviji i obavio mu da je voda jedan od Božijih darova za ljude i stoku i da niko nema pravo braniti drugima da je koriste, ali Muavija nije prihvatio ove riječi. Imamova vojska je vojnim napadom i uz poteškoće oslobodila prilaz vodi. Imam im je naredio da uzmu vode koliko im treba i da Muavijinoj vojsci ostave slobodan pristup za njeno korištenje. Ponovo je Muavijina vojska zauzela vodu i spriječila korištenje Imamovih drugova. Imamovi drugovi su po drugi put vojnim napadom i veoma teško oslobodili prilaz, ali opet je imam Ali, a. s., naredio da ostave slobodan prilaz. Ovaj incident se ponovio i po treći put, a drugovi i vojnici imama Alija, a. s., su se oštro pobunili upitavši zašto se i on ne ponaša isto kao Muavija? Imam je odbacio proteste uz obrazloženje da se radi o nemoralnom činu. (Al-Manqarī, 1370: 219–222, 253; al-Jūzī, bī tā: 88–89) Također, kada je Ibn Muldžem zadao udarac sabljom Imamu, on je oporučio vezano za svog ubicu, ne dao Bog da ostane gladan i žedan. (Asīr, 1385: 197–198; Majlesī, 1403, 42/ 288)

3.2. Svoje i neprijateljske gubitke svesti na minimum

Ako konačno, iz bilo kojeg razloga, ljudi odluče ubijati jedni druge; sa stajališta islama, treba nastojati gubitke obje strane svesti na najmanju moguću mjeru. To da svaka strana pokušava minimizirati gubitke svojih života, to je općeprihvaćeno i uvijek se uzimalo u obzir, ali se doima kontradiktornim da jedna strana pokušava i gubitke svojih neprijatelja svesti na minimum. Nije li svrha rata i prisustva na bojnopolju ubiti protivničku stranu? Dakle, kakvo značenje može imati nastojanje smanjenja njihovih gubitaka? Ovo je u skladu s logikom islama i imama Alija. Budući da se načelo rata dogodilo iz nužde i prisile, a svi naponi da se to spriječi nisu bili uspješni, dakle, za vrijeme rata manje-više postoji ona prisila i nužda. Nastojanje da se rat ne dogodi bilo je zbog gubitaka životā koji su posljedica toga, sada kada se dogodi iz nužde, gubici života i ubijanje ljudi ne dobivaju legitimitet i prvobitna prisila se ne pretvara u želju; umjesto toga, tokom rata treba nastojati ubiti samo onoliko ljudi koliko je nužno, štaviše gubitke neprijatelja svesti na minimum. Time se također pokazuje zabrana upotrebe oružja za

područja mnogobožaca. (Vidi: Abi Ja'far Mohammad bin Ya'qūb al-Kalibi, *Foru'e-e kāfi*, Tehrān, Dār al-kotob al-eslamiyye, 9362, V/28)

masovno uništenje te se smatra neetičkim i nedopuštenim korištenje ubojitih oružja koja veći broj ljudi šalju u smrt. Časni Kur'an upućuje muslimane: "I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinjite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kavgu." (*Baqara*: 190) Dakle, u ratu sa neprijateljem koji je započeo rat ne treba pretjerivati. Također, Časni Poslanik, a. s., je rekao da narod koji pobijedi i zloupotrijebi svoju pobjedu bit će zauvijek izložen Božijoj srdžbi. (*As-Shibānī*, 1958, 2: 85) U bici kod Siffina, imam Ali, a. s., je naredio svojim vojnicima da se mole Bogu da spasi i njih i neprijatelja od pogibije, da spasi njihove živote i uspostavi mir i pomirenje među njima. (*Nahj al-balāge*, Khotbe-ye 206: 240)

3.3. Sukobljavanje neprijateljskih predvodnika i smanjenje perifernih ratnika

Svaki sukob ima glavni centar vođstva u kojem se nalaze zapovjednici, donositelji odluka i glavni akteri sukoba. Prvi krug ovog centra formiraju bližnji, a drugi krug su svi ljudi koji su uzeli oružje kako bi stali uz njih ili su, da bi ih podržali, na razne načine uključeni u sukobe. Generalno, što je veća udaljenost od centra odlučivanja u sukobu, podršku i uključivanje pojedinaca u kasniji krug formiraju nevine osobe. Iz tog kruga potiče najviše žrtava a najmanje koristi polučuju od svega. Naše razmatranje utemeljeno je na političkoj misli imama Alija, a. s., da je potrebno pokušati približiti poprište sukoba na terenu, centru donošenja odluka i zapovijedanja strana u sukobu i smanjiti broj perifernih osoba uključenih u sukobe, tako da se na bojnopolju sukobe glavni akteri i predvodnici. Tokom bitke kod Siffina, imam Ali, a. s., je više puta poslao poruku Muaviji u kojoj je kazao, ja i ti smo oni koji su doveli svu ovu vojsku u ovu pustinju i svi ovi ljudi će biti ubijeni zbog tebe i mene; dođi da se međusobno borimo ja i ti koji smo zapovjednici ovih vojski, ko god pobijedi, dobit će rat i spriječit će se prolijevanje krvi naroda, ali Muavija bi svaki put odbio. (*Navīrī*, 5: 193; *Al-Manqarī*, 1370: 57, 432, 530)

3.4. Nenapadanje na ranjenike, zarobljenike, bjegunce i leševe

Sa stanovišta islama i političke misli imama Alija, a. s., nedvojbeno je da ne treba napadati ranjene, ne treba ubijati zarobljenike, i ne treba progoniti bjegunce neprijatelja, a sve ovo ima za cilj smanjenje nasilja i ostvarivanje ljudskih prava u gorkim situacijama do kojih je neizbježno

došlo. Imam Ali je naređivao u svakom ratu da glasnik uzvikuje kako bi poruka došla do svakog uha, da osim gore navedenog, ne skrnivate nijednog ubijenog, kada dođete do prebivališta i tabora neprijatelja, ne narušavajte intimu kuće i ni u jednu kuću ne ulazite bez dopuštenja, i ne prisvajajte nikakvu imovinu te kuće.¹³ Također, ubijanje zarobljenika smatra se neetičkom stvari. U bici Jamal,¹⁴ nekoliko vođa neprijatelja i neprijatelja s dugogodišnjom mržnjom prema imamu Aliju, a. s., kao što su Marvan i Valid, su zarobljeni i dovedeni Imamu. Oni su ratovali do prije svega nekoliko trenutaka i svi su logično pretpostavljali da se neće odreći svog neprijateljstva, i da će se i u budućnosti, i kada god im se ukaže prilika, opet boriti protiv Imama. Bez obzira na to imam Ali ih je oslobodio. (Ah-Sheykh al-Mofid, 1414: 339; *Nahj al-balāge*, Khotbe-ye 73: 55; Oqād, 1386: 200). Također, tijela neprijatelja ne bi se trebala napadati ili omalovažavati. Kao što je spomenuto u temi o ljudskom dostojanstvu, čak je i beživotno tijelo ljudskog bića sveto sa stajališta islama, a njegov ispraćaj i ukop podliježe vlastitim obredima i pravilima. Zbog toga nije dopušteno nepoštovanje neprijateljskih leševa niti njihovo sakaćenje. (*Nahj al-balāge*, Nāme 47: 321, Nāme 14: 280)

3.5. Nenapadanje ženā, djece i starih osoba

Kodeks Plemenitog Poslanika islama u ratovima je bio, ne iznevjerite ukazano povjerenje i ne ubijajte žene i djecu. (Ebn Hishām, 1415: 992) Također, imam Ali je, kada se radi o ratu, decidno naređivao, ne napadajte žene ni pod kakvim okolnostima čak i kada psuju vama, vašim zapovjednicima i velikašima. (*Nahj al-balāge*, Nāme 14: 280) I sam imam Ali kada bi se suočio sa sličnim situacijama nije ispoljavao nikakav vid agresije prema ženama. Nakon bitke Jamal, Safija – Talhina majka – je kontinuirano vrijeđala i psovala imama Alija, ali se on nije osvrtao na to i čak je i svoju pratnju spriječio da oštro reaguje prema njoj. (Tabarī, 1979, 3: 544) U jednom od incidenata stradalo je više djece. Časni Poslanik se naljutio i rekao: “Zašto su neki postali toliko huškački nastrojeni da ubijaju djecu?” (Ahmad ben Mohammad ben Hanbal, 1414, 8: 41) Brojne su situacije u Poslanikovom, alejhisselam, životu kada je

¹³ Vidjeti: Shahabuddin Ahmad Navirī, str. 178, 154–155; Abi Hanife Ahmad ben Davud Dinvarī, str. 151; Mohammad ben Jarir Tabarī, 3: 518; *Nahj al-balāge*, Nāme 14, str. 280.

¹⁴ Bitka se također naziva i Devina bitka (op. prev.).

zabranio ubijanje ženā i djece.¹⁵ Mnogi komentatori također, smatraju da ubijanje ženā i djece predstavlja nasilje i da je smisao ajeta: “vi u borbi ne prelazite granicu! – Allah, doista, ne voli one koji prelaze granicu“ (*al-Baqara*: 190), da se ne ubijaju žene i djeca.¹⁶ Iako neki pravници smatraju da, ako se žene i djeca bore protiv muslimana dopušteno ih je ubijati, ali većina šiijskih pravnika smatra da je apsolutno zabranjeno ubijati žene i djecu, čak i ako učestvuju u ratu. (Mohaqaq Hālī, 1389, 1: 312; Najafī, 1981, 21: 70) Također je zabranjeno ubijanje starih osoba ukoliko ne učestvuju u ratu.¹⁷

3.6. Odsustvo prevare i izdaje

Poslanik islama, alejhisselam, je osuđivao svaku vrstu izdaje u ratovima i naređivao je svojim ratnicima: “Borite se, ali ne obmanjujte, ne iznevjerite povjerenje i nemojte nikoga izdati.” (Ebn Hishām, 1415: 992) Treba spomenuti da se ratna prevara, koja se smatra dopuštenom, bitno razlikuje od izdaje i obmane, te nije dopušteno izdati neprijatelja tokom rata.¹⁸

3.7. Nastavak pregovora tokom sukobā

Tokom bitke i sukobā ne treba ni na trenutak prestati pokušavati prekinuti sukobe. Iako je i sam imam Ali, a. s., bio jedna od strana u sukobu on je uvijek tražio načine da okonča sukob slanjem izaslanika i posrednika tokom rata. (Hasanī, 1373: 416; Ja’fariyān, 1477: 267)

Domaći i međunarodni sukobi

U osnovi, islamski pogled na pitanja i teme je human i univerzalan pogled. U pogledu obreda, odluka i nekih zakonskih odredbi mogu se uočiti razlike između muslimana i nemuslimana, što je poželjno, ali

¹⁵ Vidjeti: Ebn Baje, Abi Abdollah Mohammad ben Yazid Qazvīnī, *Sonan*, Dār al-ahya at-turas al-arabī, 1395, 2: 947; 2: 101; Shejkh Tūsī, *Tahzīb al-ahkam*, Tehrān, Dār al-kotob al-eslamiyye, 1346, 6: 138.

¹⁶ Vidjeti: Mohammad Hossein Tabatabayi, *Tafsir al-Mizan*, 2: 61; Seyyed Qotb, *Fi zelal-i Qor’an*, Beyrut, Dar ash-shoruq, 1402, 1: 188.

¹⁷ Vidjeti: Abi Davod, *Sonan*, Dar al-ahya as-sunna an-nabaviyya, bi ta, str. 52; Mohammad Hasan an-Najafi, *Ibid*, str. 75.

¹⁸ O razlici između ratne prevare i izdaje i primjere toga, s početka islama, vidjeti: Seyyed Mostafa Mohaqeq Damad, *Ibid.*, str. 94–97.

kada se radi o pitanjima i temama, kao što su: ljudsko dostojanstvo, ispunjenje prava, poštivanje pravde, pridržavanje moralnih načela i posebno humanitarnih prava, nema nikakve razlike između muslimana i nemuslimana. Sva pitanja koja su do sada elaborirana, iako se većina povijesnih dokaza i njihovih referenci odnosila na unutrašnje ratove muslimana, ali, kada se radi o nemuslimanima i strancima, manje-više, i za njih su važeći i relevantni isti ovi zakoni i odredbe. Upravo kako je Plemeniti Poslanik zabranio rasipanje otrova po gradovima idolopoklonika. (Al-Kaleynī, 1362, 5: 28) Najvažniji argument u ovom pogledu je zasnovan na časnom ajetu Kur’ana u kojem se muslimanima dopušta da u sučeljavanju sa nemuslimanima brane svoja prava samo na isti način i u onoj mjeri u kojoj su ona povrijeđena, a ne dopušta im se pretjerivanje ili tlačenje i ugnjetavanje.¹⁹ Profesor Mohaqeq Damad, na temeljima islamskog prava i uvjerenosti u tri principa: ograničavanje upotrebe oružja, pridržavanje moralnih normi tokom bitke i humano i moralno postupanje s ratnim zarobljenicima u međunarodnim sukobima, vjeruje da posebne kategorije, kao što su žene i djeca, stare osobe, privrednici i poljoprivrednici, civilni putnici, vjerski lideri i autoriteti različitih vjera i pravaca uživaju apsolutni imunitet i zaštitu, i poduzimanje radnji koje će se objasniti u nastavku apsolutno je zabranjeno sa stanovišta islama (sukobljene strane bilo koje vjere i pravca). Te radnje su sljedeće: 1. kolektivno ubijanje neprijatelja; 2. oduzimanje prava na predaju; 3. poduzimanje osvetničkih radnji; 4. napadanje i nepoštivanje ranjenika; 5. uskraćivanje neprijatelju vode i hrane; 6. uništavanje objekata i zgrada; 7. uništavanje drveća i životne okoline. (Mohaqeq Dāmād, 1383: 55–57)

Zaključak

Preplitanje ljudskog dostojanstva i humanitarnog prava

Stavovi svake osobe oblikuju njeno ponašanje i iz ponašanja svake osobe mogu se razumjeti njeni stavovi. Ova teza također vrijedi za religije i pravne škole. Svaka religija u skladu sa svojim odnosom prema čovjeku, odredila mu je i prava, a ljudsko pravo ili humanitarno pravo u svakoj religiji jednako je vrijednosti koju ta religija pridaje

¹⁹ “Onima koji vas napadnu uzvratite istom mjerom i Allaha se bojte, i znajte da je Allah na strani onih koji se grijeha klone.” (*Baqara*: 194); “Borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi u borbi ne prelazite granicu! – Allah, doista, ne voli one koji prelaze granicu.” (*Baqara*: 190)

čovjeku. Sud koji je bez bilo kakve dvojbe eksplicitno potvrđen islamom, i također, oko kojeg su se složili svi muslimanski mislioci tokom povijesti jeste da je Bog udahnuo u čovjeka od Svoga duha (rūh)²⁰. Čovjek ima dvije dimenzije od kojih je jedna božanska i okrenuta je duhovnosti i uzvišenom svijetu i ta božanska dimenzija čovjeka ni u kojem slučaju ne nestaje, jer je ona dio njegove bitske suštine. Prema tome, posvema je jasno kako se treba ophoditi prema stvorenju čija je jedna polovica božanska. To znači da smo se našli pred stvorenjem čiji je jedan segment egzistencije, zapravo segment koji potiče od Boga. Drugim riječima, božanski segment se nalazi pred nama, a mi smo ti koji odlučujemo kako ćemo se ponašati prema njemu. Humanitarno pravo kojeg islam razmatra i kojeg se pridržavao imam Ali i provodio ga u praksi je pravo koje korespondira sa dostojanstvom stvorenja u kojeg je udahnuo od božanskog duha i čija je jedna polovica egzistencije od božanskog duha.

Analiza jedne od rečenica imama Alija, a. s., može ukazati na njegov stav – a to jeste i stav islama – prema čovjeku, a na tragu toga i na ljudska prava. Imam je naredio upravitelju Egipta: ”... Svoje srce ispuni milošću, ljubavlju i dobrotom prema ljudima, a dvije su skupine ljudi: jedna skupina su tvoja braća u vjeri, a druga skupina je istovjetna s tobom u pogledu stvaranja.” (*Nahj al-balāge*, Nāme 53: 326) To znači, samo i jedino su ljudi, i moguće da oni pripadaju nekoj religiji ili doktrini, ili da, u principu, budu inovjerci. Mora se priznati da su iz bića ovog uzvišenog čovjeka isijavale neke neobične rečenice. Ako bi kazao, voli svoju braću u vjeri, pa u tome nema ništa neobično; ako bi kazao poštuju nemuslimane koji su istovjetni s tobom u pogledu stvaranja, ili pomozu im, ili ispuni njihova prava, ni to nije neobično, jer su sve ove stvari ostvarive bez potrebe za iskazivanjem ljubavi. Ako bi također kazao, voli ih, možda bi i to, naravno uz poteškoću, bilo prihvatljivo. Ali da se iz srca vole ljudi bez toga da su nam bliski ili da prema njima gajimo osjećaj pripadnosti i jedino što nas vezuje s njima je ta zajednička komponenta bivanja čovjekom, i da su nam srca ispunjena milošću, ljubavlju i blagošću prema njima, to je nešto što nije nimalo jednostavno ni lahko. Teškoća ovoga ogleđa se u činjenici da ispoljavati ljubav prema nekome i ispuniti srce ljubavlju prema nekome ili nekima, to nije nešto što ovisi o našoj volji, niti je to moguće prihvatiti odjedanput. Pogotovu što ljubav iziskuje

²⁰ “I u njega sam udahnuo od Svoga duha.” (*Al-Hiğr*: 29)

razloge, utemeljenje i svoje posebne zahtjeve. I kako se može pojaviti takva ljubav prema takvim osobama i to odjedanput?

Možda alegorijom možemo pojasniti odgovor na gornje pitanje. Danas – a više u prošlosti – u osnovnim i srednjim školama djeci se govorilo napravite “neku rukotvorinu“, i jedan čas tokom sedmice je bio namijenjen tome. Jedno dijete ili tinejdžer bi ulagalo sve svoje vještine i upotrijebilo bi sve svoje sposobnosti da u najvećoj mogućoj mjeri pripremi alat, materijal i sirovine i na koncu bi nešto ručno napravilo. I u toj rukotvorini bi bile objedinjene njegove sposobnosti, mogućnosti, kreativnost, inovativnost i vještina. Potom bi ponosno i zadovoljno to donijelo u školu, ili bi to pokazalo svojim bližnjim objašnjavajući kvalitet onoga što je napravilo. Bog, Uzvišeni i Slavljani, koji posjeduje apsolutnu moć, uzvišenost i ostala apsolutna svojstva, a mi smo nemoćni da to pojмимо, upotrijebio je sva ta svojstva, kao što su apsolutno znanje, apsolutna kreacija i stvaranje, apsolutna gospodarstvenost ... i stvorio je jednu “rukotvorinu“ u najljepšem mogućem obliku pod imenom čovjek²¹, i kada je pogledao u njega, sam Sebi je iskazao divljenje, kako je neobično stvorenje stvorio.²² Ako, pozivajući se na kudsī predaju²³ vjerujemo da je – manje-više – jedan od ciljeva Boga stvaranjem čovjeka bilo Samoobjelodanjivanje ili objelodanjivanje jednog dijela Sebe – možda nismo pretjerali. Također se može reći da je Bog stvorio sistem stvaranja, čiji je svaki dio sam za sebe jedan složeni svijet sa svojim specifičnostima i sposobnostima. Dio ovog sistema stvaranja koji nam je poznat je Zemlja, Sunčev sistem i sve njihove egzistencije. U pogledu složenosti, sposobnosti i specifičnosti, stvorio je svijet veći od tog sistema i smjestio ga u čovjeka. U ovom čovjeku isprepletene su dvije dimenzije, materijalna i nematerijalna ili tjelesna i duhovna. Tjelesna i fizička dimenzija ovog stvorenja koja se može proučavati, i dan-danas, nakon stotina godina proučavanja i analiza izaziva divljenje i čuđenje znanstvenika, i sve što više nauka napreduje i produbljuje spoznaje, uvećava se i divljenje i spoznaja Stvoriteljeve uzvišenosti. Složenost i funkcija svakog ljudskog organa, štaviše jedne njegove ćelije, a što je najvažnije,

²¹ “Mi čovjeka stvaramo u skladu najljepšem.” (*Tīn*: 4)

²² [...] Pa neka je uzvišen Allah, najljepši Stvoritelj! (*Al-Mu'minūn*: 14)

²³ “Bijah skriveno blago pa voljeh da budem spoznat, pa stvorih stvorenja da bi Me spoznala!, o ovoj predaji vidjeti: Badi'ozamān Forūzanfar, *Ahadis-e Masnavī*, Tehrān, Enteshārāt-e Dāneshgāh-e Tehrān, 1334, str. 29.

složenost strukture i funkcije ljudskog mozga toliko je nevjerovatna da se ne može opisati, a sve ovo se odnosi na dio ljudske egzistencije koji se može proučavati. Druga dimenzija čovjekove egzistencije, tj. duh je otprilike izvan sfere proučavanja i analize, jer se radi o nematerijalnoj dimenziji koja se stoga ne može proučavati materijalnim instrumentima. Uprkos tome, oskudna saznanja o duhu čovjeka koja su različitim putevima došla do nas, ukazuju na jedan drugi svijet čija su veličina i složenost na uzvišenijem stupnju od čovjekovog tijela.

Autor smatra da je naređenje imama Alija o tome da treba iskazivati ljubav prema ljudima – jednostavno zbog njihove ljudske prirode. I po toj logici je opravdano da na čovjeka gledamo kao na “rukotvorinu“ Boga i da u njemu motrimo veličanstvenost Kreatora. Na taj način ćemo na svakog pojedinačnog čovjeka gledati kao na drago biće koje je kreacija našeg voljenog Stvoritelja, a svi njegovi organi, čak i ćelije njegovog tijela imaju specifičnu funkciju i ulogu koju im je odredio Uzvišeni Bog i niko osim Njega nije bio, niti će biti u stanju kreirati takvo stvorenje. Preplitanje ljudskog dostojanstva i humanitarnog prava vidljivo je u ovom govoru plemenitog Poslanika islama, koji je rekao: “Ako neko od vas zarati s nekim drugim treba izbjegavati da ozlijedi njegovo lice jer je Bog lice Ademovo stvorio na Svoju sliku.”²⁴ Po toj logici i ljudska prava postaju važna i značajna, pa čak i u ratu i u sukobima koji se događaju, ljudsko dostojanstvo osobe se čuva, i u tom smislu treba razmatrati prava koja su srazmjerna tom ljudskom dostojanstvu.

S perzijskog prevela: Mubina Moker

Conclusion

The intermingling of human dignity and humanitarian law

The attitudes of every person shape their behavior and from the behaviour of each person their attitudes may be understood. This proposition is also applicable to religions and law schools. Every religion has, in accordance with its relationship to man, also determined his rights, and human rights or humanitarian law in each religion equals the very value that the religion gives to man. The law which is undoubtedly explicitly affirmed by Islam, and upon which all Muslim thinkers agreed through history is that God has breathed into Adam

²⁴ Imam Ahmad ibn Hanbel, *Al-Musned*, Beyrūt, Al-Maktab al-islāmī, bī tā, 2:251.

from His spirit (*rūh*). Man has two dimensions from; one of them divine and directed towards spirituality and the transcendent world. That divine dimension of man does not dissipate in any case, because it is part of his core essence. Therefore, it is fully clear how one should deal with a creation whose one half is divine. That means that we have found ourselves before a creature possessing a segment of existence that is a segment which stems from God. In other words, the divine segment is found before us, and we are the ones that determine how we are going to behave towards it. Humanitarian Law which Islam considers and to which Imam Ali adhered and put into practice is a law that corresponds with the dignity of a creation in which the divine breath was inspired and whose one half is that of divine spirit.

The analysis of one of Imam 'Ali's statements may point to his attitude – which is the attitude of Islam – towards man and, in that trail, towards human rights. The Imam ordered the Egyptian ruler: "... Fill your heart with mercy, love and goodness towards people, and there are two groups of people: one group are your brothers in faith, and the other is identical with you in terms of creation." (*Nahj al-balāgh*, Nāme 53: 326). This means that only people may belong to a religion or a doctrine, or in principle to be infidels. One must admit that from the being of this exalted man, some unusual statements radiated. If he were to say that he loves his brethren in faith, there is nothing odd in that, and were he to say respect non-Muslims who are identical with you in terms of creation, or help them, or perhaps fulfill their rights, then this is not unusual either, because all of these things are achievable without the need for expressing love. If he were to also say, love them, maybe that would too, with some difficulty of course, be acceptable. But for our hearts to love people who are not close to us, or that we cultivate towards them a feeling of belonging, while the only thing that connects us to them is that component of being human, and that our hearts be filled with compassion, love and kindness towards them – that is something which is not simple or easy. The difficulty of this is reflected in the fact that expressing love for someone and filling one's heart with love for someone or some people, that is something which is not dependent on our will, nor is it possible to accept suddenly. Especially since love demands reasons, foundations and its special requirements. So how can such love appear towards such persons and on top of that so suddenly?

Humanitarian Law in Islam

Abstract

International Humanitarian Law is one of the most important branches of the encompassing science of law that tends to, in spite of preventive efforts an armed conflict begins, to limit that conflict as much as possible and reduce its destructive factors and subjugate it to regulations.

The attitudes of religions are of great importance, and especially the stance of Islam as one of the most important religions of the contemporary world, which is sometimes unfortunately misunderstood and misinterpreted by its very followers.

This article is an attempt to, while referring to ayāt and transmissions, to present Islamic attitudes towards rules and regulations which regulate the relations between sides before and after armed conflicts.

Key words: humanitarian law; Islam, armed conflicts, domestic and international conflicts; human dignity.

Izvori

- Kur'an Časni.
- Al-Bokhārī, Abi Abdo... Mohammad bin Ismā'il bin Ibrāhīm, *Sahih*, Beyrūt, Dār al-fekr, 1420. H.
- Ahmad bin Mohammad bin Hanbal, *Almusned*, tahqīq: Ahmad Mohammad Shākir, Qāhere, Mekteb at-turas al-islāmī, 1414. H.
- Ebi Dāwud, Suleymān as-Sejestānī al-Azdī, *Sunen*, Dār al-hayā as-sunna an-nabawiyya, bī tā.
- Ebi Hadīd, Izzuddīn ibn, Sharh-e *Nahj al-balāge*, Beyrūt, Dār al-ihyā at-turas al-arebī, 1387. H./1967.
- Ebī Ya'qūb, Ahmad bin, *Tārīkh al-ya'qūbī*, Beyrūt, Dar-i sadir, bī tā.
- Hasanī, Alī Akbar, *Tārīkh-e tahlilī va siyāsī eslam*, Tehrān, Daftare nashr-e Zohd-e eslāmī, 1373.
- Ibn Baje, Abdollah, Mohammad bin Yazid Qazwīnī, *Sunen*, Beyrūt, Dar al-ihyā at-turas al-arebī, 1395. H.
- Ibn Hisham, *As-sīra an-nabawiyya*, tahqīq Mostafa Saqa wa Akharīn, Beyrūt, Dār al-ihyā at-turas al-arebī, 1395. H.
- Beyhaqī Nishaburī, Qutbuddīn Abu al-Hasan, *Dīvan-e Emām Alī*, tashīh: Abu al-Qasem Emāmī, Tehran, Enteshārāt-e Osve, 1375.
- Ja'feriyān, Resūl, *Tārīkh-e kholefā*, Qom, Nashr-e al-Hādī, 1477.

- Javādī Amolī, Abdollāh, *Felsefe-ye hoqūq-e bashar*, Enteshārāt-e esrā', 1375.
- As-Sheybānī, Mohammad ibn al-Hasan, *Kitāb as-seyr al-kabīr*, Emlā': Mohammad ibn Ahmad Sarkhasī, Qāhere, 1958, II, 85.
- Al-Majlesī, Mohammad Bāqer, *Bihār al-anwār*, Beyrūt, Mo'assese al-wefā', 1403. H.
- Mesbāh Yazdī, Mohammad Taqī, *Nazariyye-ye hoqāq-i eslām*, Qom, Mo'assese-ye Amūzesh-o-pežūhesh Emām Khomeinī, 1380.
- Mohaqeq Dāmād, Seyyed Mostafā, *Hoqūq-e bashardūstāne beinel-melelī*, Tehrān, Markaz-e nashr-e olūm-e eslāmī, 1383.
- Noubehār, Rahīm, *Dīn va karamat-e ensānī*, Qom, Dāneshgāh-e Mofid, 1384.
- Tabarī, Mohammad Jarīr, *Tārikh-e Tabarī*, Beyrūt, Mo'assese al-a'lami li al-matbū'āt, 1979.
- Tabātabāyī, Seyyed Mohammad Hossein, *Al-Mizān fī tafsīr al-Qor'ān*, Beyrūt, Mo'assese al-a'lami li al-matbū'āt, 1393.
- Tusī, Shejkh, Tahzīb li al-ahkām, Tehrān, Dār al-kotob al-eslāmiyye, 1364.